

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

17637

370.1

v-43

2. 7 n (p) 4

18'77

ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԿՍՄ

ՆՈՒԷՐ

ՈՒՍԱՆՈՂԱՑ ԵՒ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒՀԵԱՑ

Ի Տ. ԵՊԻՈՒՀԻ ՆԱԳԱՇԵԱՆԷ

12001

Կ. ԳՈՂԻՍ

ԳՈՒՄԱՆ ԶԱՐԳԱՐԵԱՆ

1877

370.1
G-43

2010

4051

370.1
2-43

9

ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԿՍՄ

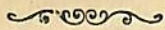
Ն Ո Ւ Է Ր

Կ.

ՈՒՍԱՆՈՂԱՅ ԵՒ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒՀԵԱՅ

Ի Տ. ԵՊՐՈՒՀԻ ՆԱԲԱՇԵԱՆԷ

ՀՐԱՄԱՆԱԻ

ՀԱՍՍՐԱԿԱՅ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ

ԺՈՂՈՎՈՅ

Կ. ՊՕԼԻՍ

ԳՐԹԵՐԱՆ ԶԱՐԳԱՐԵԱՆ

—
1877

9028

429

40

ԸՆԾԱՅԱԳԻՐ

Նոր տարւոյս առթիւ կ'ընծայեմ սոյն մատենիկս այն Հայազգի մանկըտեաց որոց մտաւորական կազմակերպութիւնն տակաւին իւր թերի զըրութեան մէջ լինելով՝ եթէ ուսուցուիլաւ կ'ըմբռնէ բաժանել բարին ու չարըն, արդարն և անիրաւն, ճշմարիտն ու սուտն գեղեցիկն ու տղեղն:

Մատենիկս մի քանի նիւթոց վրայ նամականիի ձեւով խրատք կ'պարունակէ, որսէս Եւրոպացիք յաճախ բարոյավէպերով թէ և նա առաւել աղգոյ սակայն ձեւոց տարբերութեանց առատութիւնն ալ զգաստիարակու-

թիւնն ալ աւելի ազգդոյ ընելուն փորձերն կան :

Գործս խիստ փոքր է , սակայն վտրճքն խիստ մեծ կ'լինի եթէ բազմաթիւ մանկտիք զայն իւրեանց ընթերձման արարկայ ընեն : Եւ եթէ սոյն առաջին փորձին մէջ յաջողիմ կը խոստանամ որ քիչ ժամանակէն Ֆրանսացի երեւելի հեղինակի մը նշանաւոր մի գործին հետեւած աղջկանց դաստիարակութեան կամ որ նոյնն է մայրերու իբր գիւք մ'ալ 'ի լոյս ընծայեմ :

Քաջալերուիլ կ'յուսամ :

S. Ե. ՆԱՔԱՇԵԱՆ

1 Յունվար 1877

ԱԶՆԻ ԶԱԻԱՅՍ

1877 Նոր տարւոյս առթիւ Նախ մայրական դռգռիչ պարտաւորութենէս և այսպիսի նուիրական օրուան մը մէջ քո տեսութեանդ կարօտութենէն յուզեալ կ'բաղձամ քեզ լոկ իմ մի խրատս յիշեցնել :

Նախախնամողին բնութեան նուիրատուութեանցը մէջ ամենաառաջինն և ամենապիտանին , ամենածախ ժամանակն իւր արագասահ անիւներու ներքեւէն այս

տարին ալ թաւագլոր գլտորեց իւր համայնակուլ անդունդին մէջ. բայց քո վրայ ինչ ազդեցութիւն ունեցաւ զաւակս : Թերեւս թշուառ մը փրկեց , մի գուցէ արդար մը հալածեց , թերեւս ընտանիք մը վերակենդան հաստատեց , մի գուցէ երջանիկներու միութիւնը եղծեց , մի գուցէ ազգութիւն մը ոճնչացուց և զայն իւր յափշտակիչ և սրածայր անիւներու ներքեւ ջախջախ խորտակեց : Գոհ եմ , քաղցրիկ զաւակս , դառնութեանց մէջ իմ յոյսս , իմ էութեանս ժառանգն , դու զոր միայն դիտել ախորժէ հոգիս , դու անշուշտ փոփոխութիւն մը կրեցիր , բայց կ'հաւատամ թէ ի բարին . նախ զարգա-

ցուցիր հասակդ և յետոյ մշակելու փոյթ ունեցար զմիտդ : Գոհ եմ , իմ քաղցրիկս , դու ալ խառնեցիր քո անունը ժամանակի արձանագրութեանց տետրին լաւագոյն կողմը . այս է լոկ փառքս և այս է իմ բաղձացած անմահութիւնն :

Ուսի՛ր զաւակս , լաւագոյնս վարել ժամանակդ , զի ինչպէս 1876 էն մինչ ցայսօր ամբողջ տարուան մը շրջանէն լաւ դիտեմ թէ իբր բոպէի մը տեւողութեան յիշատակն չի մնաց քո քով , բայց եթէ լոկ ինչ որ ուսար այդ ժամանակի հոսանքին մէջ , ըսածս կը հաստատեն քո անձնական խոհականութեան փորձառութիւնն , այսպէս է նաեւ առանց տարբե-

բութեան քո ամբողջ կենացդ տե-
ւողութիւնը : Եւ որ մը քո կենաց
վարագուրին ի՞նչ ատեն չի պիտի
ունենաս տենչ մը բայց եթէ լաւ
խորհել թէ լաւ վարած ես անց-
եալդ :

Ձանա՛ անմահանալ զաւակս ,
աշխարհ միայն զայն վարելու ե-
ղանակին տեղեակ լինողներունն է .
դու այդ պատեհութիւնը ունիս
լոկ զքեզ մտածող ծնողացդ շնոր-
հիւ : Աշխատէ՛ զաւակս, զաշխարհ
միայն աշխատողներն կրնան վա-
յելել : Երկրագործն առաւօտէն
մինչ երեկոյ իւր բահին վրայ յե-
ցած և իւր քրտամբն խկ հողն
արգասաւորելէն վերջ իւր տունը
մտած ատեն կրնայ լաւ իմն զգալ

ընտանեկան երջանկութիւնն : Խաչ-
նարածը ամբողջ օրուան տարու-
թեան ներքեւ կիզած ճակատն իւր
գառներուն քով, լաւ կ'տեղեկա-
նայ գիշերային առողջարար զու-
վութեան յարգին . վերջապէս ա-
մեն հանդարտութիւն աշխատող
դինն է և այս ճշմարտութիւնն ալ
արդէն անհակառակելի է, զի հան-
դիստն իւր աղբուութիւնն յայն-
ժամ միայն կունենայ , յորժամ ի-
րեն մերձ ունի աշխատութիւնն :

Ձաւակս , կրկին կ'խրատեմ
զքեզ . այդ քո մատղաչ հասակն
հարթ ջրոյ մը նմանութիւնը ունի ,
ամեն ամանի ձեւն կ'առնու : Այժմ-
մէն ուսիր աշխատիլ , որպէսզի
ապագային չի վարանիս յայդմ մա-

սին: Գիտցիր որ ժամանակն իւր
ամեն կարողութեամբն զքեզ եւ
փոփոխելու կճգնի, օրմը կ'գայ
ուր դպրոցական կեանքէդ զքեզ
աշխարհային կեանքին մէջ զետե-
զելու կ'ջանայ: Պատրաստ լե՛ր:

Ի վերջոյ կրկին մայրական
պարտաւորութենէս դրդեալ օր-
ուան առթիւ իբր քեզ օրինակ աշ-
խատելու մըման, կ'նուիրեմ քեզ
ձեռքերովս հիւսած ամբողջ միամ-
սեայ աշխատանացս արդիւնքն:

Ընդունէ՛ զայն մայրական գո-
րովանացս հետ:

ՄԱՅՐԳ

* * *

1 Յունվար 1877

ՍԻՐԵԼԻ ԵՂՔԱՅԲՈ

Եղբայրասիրութիւն, մայր ա-
ռաքինութեանց է ըսին. դու այս
ճշմարտութիւնն քո խիստ մատղաշ
հասակէն սկսեալ իբրեւ սրբազան
պաշտեցիր. դու այս սրբազան
ճշմարտութեան իբրեւ յաւիտենա-
կանին շունչէն սահած պատգամն
լիովին իմն խոնարհած երկրպա-
գեցիր, ընդունելով կոտորել ուրիշ
հընչ որ կ'ըլլաւ որ իւր կոտորելն:

Եղբայրս, դու սիրա մ'ունիս
որ չեմ խաբած կամ խաբուած լի-
նել եթէ ըսեմ քեզ թէ որպէս

Աղանն և Եւան Աստուածային սուրբ շնչոյ ազդեցութեան կուռ վրն մասնաւորապէս կազմեալ է :

Կ'յիշեմ լաւ , եղբայրս , թէ երբ քեզ հետ վարժարանի գրբասեղանին վրայ բազմած երեկոյեան այն սքանչնլի ժամերուն մեր աշխատութենէն դադրած՝ հոգոյ հանձարի մը գործն ընթեռնուլէ յուզեալ դու ինձ կ'ցուցնէիր քնքուշ մատիկներովդ Երկինքն ինձ համոզելով թէ որպէս Նախախնամողն իւր արփին լոյսն առաքած է աշխարհի , ծաղկունքն սիրած է խընկարոյր դալարիին վրայ զիւր արարածներն գոհայնելու համար , դու ալ ինչ մը կ'վնասէիր օգնած ըլլալու համար , և անմիջապէս ձե-

ռացս մէջ կը զցտեղէիր փոքր ինչ գումար մը սուրբ տաճարին սեամին վրայ ծնրադրող և Աստուծմէ իւր զաւակաց համար լուծա մը խնդրող հօրն համար : Այսչափ վեհ սիրա մ'ունէիր , և կ'յիշե՞ս թէ սոյն ժամայն ես ալ 'փոփսայի քեզ թէ դու մեծ մարդ պիտի լինիս , մը տաբերելով անտարակոյս թէ բընութիւնն ստեղծող զօրութիւնն օր մը այդ լուծայից հաշիւն առած նոցա միոյն փոխարէն բիւրապատիկ և թերեւս անհունօրէն պիտի վարձատրէ :

Քաղցրիկ եղբայրս , քո այդ սիրաը որ անմեղ մանկան մը սըրտէն ալ աւելի հեղիկ է . քո այդ սիրաը որ գթութեան յորդարուղի

աղբիւր մը և առարկինութեանց տա-
ճար մ'է, այսօր ևս քո վիճակի
բարձրութենէն առիթ գտած՝ ըլ-
քեզ կրկին գիմել կ'տայ մեծագոր-
ծութեան: Եղբայրս, մեծ պատիւ
համարած եմ ես զքեզ մեծագործ
կոչել, վասնզի ուրե՛ք աւելի ու
բեցե՛ւ կը սիրես: Մեծ է ձեռնարկդ,
բայց վարձքն անհուն: Այդ 20
անտերունջ աղայոց թէ նիւթական
թէ մտաւորական և թէ բարոյա-
կան պէտքերն խնամելն, օր մը եր-
կընքի մէջ Սերոբից ու քերոբից
դասին մէջ բազմած ատենդ այդ
20 որք թշուառներն իրենց օրհ-
նութեան տաւիղն ի ձեռին կալեալ
առ Անվախճանն քեզ համար բա-
րեխօնեցնել է:

Ես այս գիրովս չունիմ այլ
ինչ ձեզ խօսելիք բայց եթէ ձեզ
ձեր ձեռնարկին մէջ յարատեւեցնե-
լու իբր քաջալեր մը • վասնզի դուք
այսօր այնպիսի ձեռնարկ մը կ'կա-
տարէք որ մեծագործութեանց էն
վերինն է. զի հայութիւն տա-
կաւին իւր խանձարուրին մէջ
եղած ատեն փոխան կաթի լոյս
կ'մատակարարէք: Եւ արդար
եւ մեծանձնութեան արժանի
դործ:

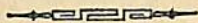
Եւ ես եղբայր իմ, հարազատ
քոյրդ լինելու և քեզ նման իւր
գործերովն անմահացած եղբոր մը
վրայ մեծացած և վեհացած կ'մաղ-
թեմ որ օր մը առտաւել մեծ մարդ
լինելով առտաւել մեծ դործոց ձեռ-

նորկելու փառաց վարձատրութիւնըն ընդունիք երկնքէն :

Յուսով եմ :

ՔՈ ԿԱԹՍՊԻՆՔՈՅՐԴ

* * *

1 Յունվար 1877

ԱՋՆԻՒ ՏԻԿԻՆ

Ոչ իբր քաղաքակրթական պարտաւորութենէ մը գրդեալ , այլ նոյն իսկ Ազգային լուսոյ յառաջդիմութեան նկատմամբ ցնծութեան անկեղծ զգացումէս յուզ-

եալ կ'փութամ խնդութեան գիրս առ ձերդ Ազնուութեան ուղղել :

Ես այսօր զձեզ ոչ իբր նորատի մայր մը շնորհաւորել և ձեր մանկան ծնունդը երգել կ'գամ , այլ իբր ամբողջ գերդաստանի մը երջանկութեան նախամայրը , Ազգութեան մը փրկութեան հրեշտակը : Զի ինչպէս մի օր հաստատեց Տիկին Գոթան այն նշանաւոր Ֆրանսացի ազգային դաստիարակուհին երբ Մեծն Նաբօլէօն զինքն կոչած խնդրեց թէ արդի երիտասարդութիւնն լաւ դաստիարակեալ լինելու համար ի՞նչ կը պակսի — Երբեք , սրատախանեց հրաշալի արկինն :

Եւ ապարէն ձեր զուակը որ

429

ութօրեայ Երախայ մ'է, կրնայ ձեզ նման հմուտ դաստիարակիչ մօր մը խնամովն օր մը 'ի սէր հայրենեաց և ազգութեան հայկայ աղեղըն արձակել, Տիգրանայ սուրբ կրել, Արտաշիսի բանակը կազմել և Տրդատայ հսկայ բազուկը ունենալ. կամ առաւել օգտակար Վօլթեւի մը բարձր հանճարն և դարուս Վեյրօու Իւզօ սիրտը վերաստեղծել:

Մի օր դարձեալ երբ մայր մը կը խնդրէր Եւրոպացի հռչակաւոր դաստիարակի մը թէ իւր զաւակը լաւ կրթելու համար գիշերօթեայ վարժարան մը դնելով խելացութիւն բրած կ'ըլլայ. պատասխանեց գրեթէ չափազանցօրէն: « Չըկայ վարժարան մը որչափ ալ լաւ

կազմեալ ըլլայ, չկայ մեծ հաստատութիւն մը որչափ ալ իմաստօրէն կազմակերպեալ լինի, որչափ ալ բարեպաշտօրէն կարգապահեալ լինի, որ մօր մը, հարազատ մօր մը դաստիարակութեանը հետ կարենայ բազդատելի լինիլ:

Սոյն երեւելի անձին այս կրտրուկ պատասխանը օրքան ալ երեւութապէս չափազանց համարուի, լուրջ մտքի մը կող դատողութեան ներքեւ անհակառակելի ճշմարտութիւն մ'է. զի բացարձակապէս յայանի է թէ այդ վարժարանքն և հաստատութիւնքն վարողներն որքան հմուտ դաստիարակներ կամ դաստիարակութիւններ լինին, չունին մօր մը անկեղծ դորովանքն,

չունին մօր մը բնութեան իբր իրեն պատգամ տուած այն սրբանուէր ձայնը թէ « սիրէ՛ զաւակդ , լուսապագայ մը պատրաստէ՛ նմա և զայն այնպէս իմն կրթէ որ զքեզ անմահացնող ժառանգն ունենաս » :

Մեծանձն Տիկի՛ն , կրկին և կրկին առաքինի մայր մը լինելու համար ձեզ համար բարեմաղթ մը ընելէս վերջ կ'մաղթեմ անկեղծապէս թէ իւրաքանչիւր Տիկի՛ն որ մայր լինելու կ'պատրաստուի , ձեզ պէս ուսեալ և լուսաստիարակեալ լինին , ձեր կորովի հանձարն և ձեր վեհ սիրան ունենան որպէս զի մեր Ազգն ալ պարծի ըսելով թէ Հայն ալ յառաջդ իմելու քայլեր կ'առնու :

Ի վերջոյ , խնդրեմ , բարեհա-

ձեցէ՛ք ընդունիլ յարգանացս հաւաստեօքն իմ սիրոյ բարեւներն :

ՔՈ ԲՍՐԵԿԱՄՈՒՀԻՆ

* * *

1 Յունվար 1877

ԲԱԶՄԵՐԱՆՏ ԾՆՈՂՔ ԻՍ

Առաւել նուիրական քան ըստիպիչ պարտաւորութիւն մը զիս կը փութացնէ կրկին ձեր ծնողական հովանաւորութեան ներքեւ շունչ մը սահեցնել , այդ շունչը նոյն իսկ ձեր իւրաքանչիւր օրեայ վաստակոց և քրտանց կաթիլներու սրտիս մէջ յառաջ բերած արձագանքը կրնայ համարուիլ , այդ-

շունչը բուն իսկ անկեղծ շնորհա-
կալութիւն մ'է • և ապաքէն շնոր-
հակալութիւն մը երախտագիտու-
թեան մը ծաղիկն և սրտի մը առ-
իւր բարերարն ունեցած նուիրա-
ցումն է : Եւ արդարեւ փոքրի մը
դէպ առ մեծն ունեցած երախտա-
դիտութիւնն սրտի նուիրացումէ մը
բարձր ի՞նչ կրնայ լինել , աղնիւ
ծնողքս :

Արդարեւ բարեխնամ ծնողք
իմ , ես զինքս իմ պարտաւորու-
թեանց մէջ թերի կ'գտնեմ , սոյն
ինքն ես զինքս տկարամիտ կ'կար-
ծեմ եթէ ձեզ նման ժրաջան ծը-
նողաց մը դործերն ամէն վայր-
կեան ՚իյուշ ամեւրու բաղգը չու-
նենամ , վասնզի ձեր ինձ նրկաս-

մամբ ունեցած մեծագործութիւն-
քըն յաճախ չըյիշենն նոցա կարո-
ղութեանց անտեղեակ լինելէ :

Մարդկութիւնն յայնժամ հսկայ
քայլեր առած կ'լինի , հայութիւնն
լիովին իւր նպատակին հասած
կ'համարուի յորժամ իւր ծոցին
մէջ գտնուող ընտանեաց ծնողք
ղիւրեանց զաւակունքն այս տե-
սակ քրտնաջանութիւնն յանձն ա-
ռած , այսպիսի կանոնաւոր դըպ-
րոցներ առաքած զանոնք օրինա-
ւորապէս ուսմանց և գիտութեանց
մէջ աշխատեցնելու տենչն ունե-
նան : Միթէ հոս պէտք ունի՞մ
ձեր խոհականութեան յանդիման
դատակարգել մի առ մի ուսման և
գիտութեան ամբողջ աշխարհի ըն-

ծայած շահուց աստիճանն և զայն
յայտ յանդիման մինչեւ իւր կա-
տարելութեան զենիթն ձեզ ներ-
կայացնելու կարիքն : Գուք, ծը-
նողքս, ինձմէ լաւ կ'ձանչնաք լա-
մաութիւն Յռանասացի հռչակաւոր
պուէսիւն սախօսքը թէ Ժորճի կը-
թեւ Ժորճ Արքեպիսկոպոսն :

Բնութիւնն ամեն ծնողաց վը-
րայ ներշնչում մ'ունեցած է . բը-
նութիւնն զխրաքանչիւր ծնողս ձօ-
նով մը օժտած է : Զաւակունքն
սիրելու և նոցա վրայ գորովելու
հանգամանքն իւրաքանչիւրի յա-
տուկ է, բայց նոցա մէջ գտնուած
աստիճանաց տարբերութիւնն ևս
յիշողութենէ վրիպեցնելու չէ :
Ծնող մը իւր զաւակը կ'սիրէ և նորա

ապագայն երաշխաւորելու համար
զայն որ և իցէ արհեստի մը կը
ձեռնարկեցնէ և սովաւ իւր պար-
տաւորութեանցը մէջ անթերի կը
համարի զինքն : Գարձեալ ուրիշ մը
մասնաւոր գրամագլուխ մը կը յատ-
կացնէ առանց զայդ գրամագլու-
խն վարել տալու եղանակին մէջ
յաջող ընելու համար նորա մը-
տաւորական կարողութիւնքն զար-
գացնելու : Եւ արդէն սա ալ բա-
ւական եղած է ծնողք մը ապա-
հովեցնելու թէ զիւրեանց զաւա-
կըն սիրած են : Սակայն գուք,
պատիւ ունիմ ձեզ կոչել ուսուցիչ
Ծնողքս, գուք այսօր իմ ապա-
գայս կանխատեսելով՝ զայն ապա-
հովելու համար ինձ գրամագլուխ

մը հայթայթելու կ'ճգնիք մինչ
 ցայսօր , որով ոչ թէ մասնաւորու-
 թիւն մը այլ լիովին աշխարհ մը
 վարելու յարմարութիւնը գտնելու
 վիճակին մէջն եմ . վասնզի այժմ
 զաշխարհ վարելու զօրութիւնը ոչ
 Արքայներունն է ոչ պալատական-
 ներունը , այլ միայն ուսեալներու-
 նը , կրթեալներունը միայն :

Կ'վերջացնեմ գիրս , խնդրե-
 լով ձեզմէ թէ բարեհաճիք ընդու-
 նիլ 'ի խորին սրտէ երախտագիտա-
 կան զգացմանցս հետ յարգանացս
 ողջոյնն , որով՝

Մնամ

ՅԱԻԷՏ ՁԵՁ ԵՐԱԽՅԱՊԱՐՏ
 ՈՐԴԻ ՁԵՐ

* * *

1 Յունվար 1877

ԱՋՆԻԻ ԱՂՋԻԿՍ

Եթէ հաւատաս թէ բնութիւ-
 նըն իւր օրինաց մէջ ազգոյ է և
 միանգամայն հաստատ , հաւատա
 ուրեմն թէ ծնողի մը կենաց եր-
 ջանկութեան արժէքը իւր զաւա-
 կաց և մանաւանդ իւր աղջիկ զա-
 ւակաց բարեբաւութեան ու բարե-
 կրթութեան մէջ կը կայանայ :

Արդարեւ զաւակս , բարե-
 բաստութիւն չ'է՞ ինձ տեսնել թէ
 դու ուսանողական ընթացքիդ մէջ
 յառաջագէմ քայլեր առանց , ըզ-
 րեկ ըստ բաւականին բարեմաս-
 նութեանց մէջ կը թած կ'տեսչաս

նաև թերի հանգամանաց տէր
քոյրերդ կատարելութեան շու-
ղին մէջ ածելու փափաքն ունե-
նալ : Չա՛ւակս , այժմ՝ լաւ կրնամ
տեղեկանալ թէ կենաց ասպարէ-
զին մէջ էն մեծ դերն խաղացողն
մայրական դաստիարակութիւնն է :
Աղջիկս , ես գրեղ 'ի մանկտի տիոց
պարզասիրութեան մէջ կրթեցի ,
դու այժմ՝ յայդմ՝ քո գաղափարն
զարգացուցած 'ի հրապարակ կ'ել-
նես : Ապաքէն այդ մասին ունե-
ցած գաղափարդ թէ կոկ և թէ
լուրջ են , սակայն իբրեւ գրեղ
ճնող մայրդ կրնամ քեզ տեղեկա-
ցընելու իրաւունքն ունենալ թէ
տակաւին դու ալ թերի ես քո
գաղարարացդ մէջ : Քո Դեկտեմ-

բեր 9 յօդուածիդ մէջ պճնասի-
րութենէ յառաջ եկած դրամական
տագնապներն լաւ 'ի կարդ դասած
էիր . լրջօրէն զգացուցած էիր թէ
այսօր հայազգի ընտանիքներն
թշուառ , աղքատ և կործանման
վիճակի մէջ դնողն սովորաբար
պճնասիրութիւնն է : Սակայն այս
սահմանդ խիստ անձուկ է . ասի
ամեն կարգի անհատի համար չէ :
Հարուստը առանց կործանման վի-
ճակ մ'ալ ստանալու կրնայ մինչև
աստիճան մը պերճանալ . աղջիկս ,
առաւել լաւ բացատրած լինելու
համար պէտք էիր նիւթական վը-
նասներէն զատ բարոյականի աղէտ-
քըն ևս 'ի լոյս ածել : Դու քո հա-
յապի բոյրերուդ արգիւծ էիր

խօսքերդ այն քոյրերուդ որոնք
 ազգին ապաղայն լուսաւորած կը
 լինէին եթէ փոխանակ քուրջերու
 եզիսին ներքեւ սնապարծօրէն ու
 ուսած՝ եթէ փոխանակ առաւօտէն
 մինչ երեկոյ հայելիին դէմն նա
 խախնամողին մարդուն համար էն
 առաջին սլարդեւն եղող թանկա
 գին ժամերն լոկ դիմաց դեղեց
 կութեան զոհելու, մտքերնին մը
 շակելու համար օրուան գէթ եր
 կու ժամն նուիրէին, վասնզի աշ
 խարհի մէջ ինչ վիճակ որ ալ ու
 նենայ մարդ իւր միակ մխիթարու
 թիւնն իւր գիտութիւնն և իւր ու
 սումներն պիտի լինին: Գեղեցկու
 թիւնն շատ շուտ կ'ըթառամի, բայց
 գիտութիւնն ոչ երբէք բայց եթէ

փոփոխի: Վերջապէս կենսական
 խնդրոյ մը վրայ ճառած էիր, սա
 կայն յիշողութենէդ վրիպած թէ
 դու կ'խօսիս այն հայազգի քերցդ
 որք կոչում ունին ապաղայ սե
 ընդեան մը դաստիարակին լինելը
 Աղջիկս, այս ամեն դիտողու
 թիւնքն քեզ ծանօթացնելէ վերջ
 կ'փափաքիմ՝ քեզ խորախոյս մը տալ
 թէ եւ միշտ տեսութենէս հեռի լի
 նելուդ համար ախրած՝ սակայն
 քո վերջին այդ գիրն որ ուսման
 յառաջդիմութեանդ ապացոյցն է,
 դիս ուրախացնելով հանդերձ հա
 մողեց թէ առաւել լաւ է բնա
 քո հրապուրիչ տեսութիւնն չի վա
 յելել քան մարդկային ընկերու
 թեան տգէտ և անօգուտ անհատ

մ'ընծայել:

Եթէ ունին մարդիկ առաջին տենչ մը և իղձ մը այն ալ անմահանալն է. արդ՝ ո՞ր գործ այնչափ կատարեալ անմահութիւն է քան ուսեալ զաւակ մը թողուլ աշխարհի հանդիսին մէջ:

Ի վերջոյ պահանջում մ'ունիմ, կը փափաքիմ որ զայն գործադրելու ածապարես, այսինքն տարեկան ուսմանցդ յառաջդիմութեան հաշիւն ինձ առաքես, որով զիս երջանկութեանս մէջ կրկին կ'ապահովես:

ՔՈ ՄԱՅՈՐԴ
* * *

1 Յունվար 1877

ՄԵՄԱՐԳՈՅ ԿՆՔԱՀԱՅՐՍ

Նոր տարւոյ առթիւ նախ իմ յանկեղծ սիրոյ բղխեալ յարգանքներս և ձեր դիրքէն առթեալ ակնածանքներս ձեզ մատուցանելէ վերջ կ'զամ անչափ իմն իմ երախտագիտութեանս ծաղիկը ձեր վահանձնութեան օտից ներքեւ սփռել: Գուք կնքահայրս, ինձ նուկատմամբ հայրէ մը աւելի խնամամակալ, մօրմէ մ'աւելի գորովող և եղբօրմէ մ'աւելի խանդաղատող ու սիրող էք:

Սրտի մեծ յնձութեամբ ըն-

կալայ այն գրեանքն զորս ինձ առաքած էիք զիս աշխարհի մոլութեան քառօէն փրկութեան գորախաղը բարձրացնելու համար: Գիտեմ ամենքն ալ յատկապէս իմ վիճակիս համաձայն ընտրած՝ այնպիսի գրքեր են որոց մէջ ակներեկ փայլին ճշմարտութիւն, բարութիւն և գեղեցկութիւն այն երբեակ և անբաժանելի քորքն:

Գիտեմ, գուք ինձ զանոնք առաքած էք ոչ իբր օրուան առթիւ նուէր մը, այլ իբր քաջալեր մը դէպ յընթերցասիրութիւն: Եւ ապաքէն կրկնակի ցնծութիւններով բոլորուած եմ այսօր, զի լատեղեկացայ թէ ինձ ամենասիրելի և ամենայարգելի կնքահայր մ'առ-

նիմ որ լաւ զգացած է թէ լատաւորեալ ազգաց յուսումն 'ի գիտութիւն յարուեստս յառաջգիմութեան սկզբնապատճառ ընթերցասիրութեան ծաւալումն եղած է:

Սիրելի կնքահայրս, զձեզ ձեր վսեմ նպատակին մէջ արդիւնաւոր գտնելու համար, կ'ապահովեմ ըզձեզ որ զանոնք շատ կանուխ ամենքն ալ ընթերցայ և նոցա մէջ գտայ իմ վիճակին ամենայարմար և ամենապատշաճ գիրք մը « անմեղ աղջիկներ» անուանեալ: Գրքին մէջ եթէ ամենավսեմ կէտ մը կար այն ալ շատ մը աշխարհային մոլիներու քով դասակարգելն էր աշխարհի մէջ ապրող անմեղներն որք որ մը անշուշտ երկնքի մէջ յաւի-

տենականին պսակին պիտի արժա-
 նանան . « թող թէ , կ'ըսէ հըռ-
 չակաւոր հեղինակն , աշխարհի մէջ
 երջանիկ արարածներն միայն նոքա
 կրնան լինել : Եւ ապաքէն աշխարհի
 հրապոյրքն և բնութեան գոհ և
 համարձակ վայելումն ալ արդէն
 անմեղներունն է զի դարաւոր վը-
 կայութիւնք և իւրաքանչիւրի ան-
 հատական փորձառութիւնք հաս-
 տատած են թէ խղճի անդորրու-
 թեան հետեւաբար անմեղութեան
 մէջ է աշխարհային բարօրութիւնքն
 և հետեւաբար Երկնային բարօրու-
 թիւնքն և երանութիւնքն » :

Վերջացնելով նամակս , կը
 խնդրեմ՝ յարգոյ կնքահայրս , որ
 չի զլանաք ընդունել իմ ցանհունս

ձեզ մատուցած շնորհակալութեա-
 նըս հաւատարմքն 'ի խորին սրտէ :

Ձե՛ր ՍՍՆՈՒՀԻՆ

* * *

1 Յունվար 1877

ՅԱՐԳՈՅ ՏԵՐ

Խորին ակնածանօք և յարգա-
 նօք կ'գամ մատուցանել գիրս ձեր
 եծութեան Մ որ իւր մէջ մի վսեմու-
 թիւն եւս ունի :

Ես զձեզ Բժ կ'կոչեմ ոչ թէ վասնզի կարող էք զայն լինել այլ թէ կ'կամիր զայն , և այս կէտն է արդէն ձեր այլոցմէ ունեցած առաջին և նշանաւոր տարբերութիւնն :

Ապաքէն Նախախնամային կարողութիւնն բնութեան օրինօք յայտնած է մարդուն իրարու օգնելու պէտքը , սակայն մարդիկ լոկ անձնական շահու հաշուլ զայն կ'արդիւնաւորեն : Բարութիւնն մարդոց իբր պարտաւորութիւն չընորհուած բարեմասնութիւն մ'է . սակայն առաքինութիւն կոչեցին մարդիկ զայն իրենց բնաւորութեանէն ազդեալ :

Ձձեզ մեծագործ կոչելու պէտք

քը խիստ կանուխէն զգացի , զի դուք արտաքոյ կարգի հանդամաւնօք ուրիշ բարիք կ'գործէք , նոյն իսկ ձեր վասն անձին ունեցած նիւթական շահն 'իսկատի չ'առնելով :

Ձեր մեծագործութիւնքն կանուխէն ինձ ներկայացուցած են զձեզ . դուք պաշտպանելի կը լինդրէք նորա բարեգործութիւն կատարելու , նմա աշխարհի մէջ ապահով և բարեբաստ կեանք մը շնորհելու համար :

Այնիւ տէ՛ր , այսօր առանց վարանելու կ'գիմեմ ձեր գրթութեան ազրիւր-սրտին որ կազմ և պատրաստ է մեծագործութեան ովկէաններ ընուլ . բայց ես ձեր պաշտպանելիներու էն ստորինը

այլ էն անմեղը , այս մատղայն հասակի մէջ ոչ բնութեան օրէնքէն ազդեալ ոչ շաքար մուրալու և ոչ անօթութեանս իբր յագեցումկամ ծարաւոյս իբր զովացում ձեղմէ նիւթական խնամք մը կ'ակնկալեմ : Ձեր մեծագործութեանց ովկէանի մի շիթն ալ կարող է իմ պէտքս ընուլ : Ես ձեզմէ բարոյական ազնակալութիւն ունիմ , միտքս մըշակելու պէտք ունիմ : Ձեր ինձ շքնորհած լուամաներն եթէ հազարաւորներ ալ լինին , կրնան շուտ , խիստ շուտ սպառիլ . սակայն զիս վարժարան մը յաճախեցնելով մինչեւ իմ մահս և գերեզմանէս անդին ալ կրնամ շարունակուիլ գործը բերովս :

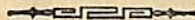
Արդ՝ մեծագործ տէ՛ր , մի զլանաք ցնծացնել աղքատիկ մը որ փոքրիկ մանկիկ մ'է , եթէ վարձք մ'ալ չ'ունենայ ձեր բարեգործութեան համար , Ամենաբարձրելոյն ձեզ համար բարեխօսելու անմեղ հասակն ունի :

Եւ զայդ ևս յուսալու հըմտութիւնն ունիք արդէն դուք :

Մ'նամ

ՅԱԻԷՏ ՁԵՁ ԵՐԱԽՏԱՊԱՐՏ
ԽՈՏԱՐՀ ՄՍՏԵԿԻԿ

* * *

1 Յունվար 1877

ՄԻՐԱՍՈՒՆ ՈՐԳԵԱԿ ԻՄ

Ինչպէս ամեն սկիզբ իւր վերջըն, ամեն ծագումն իւր վախճանն այսպէս և ամեն ծնունդ իւր մահըն ունի: Բնութիւնն որ ամեն մարմնոց աճելու զօրութիւնը պարզեւած է, սպառելու յատկութիւնն ևս նորա ծոցին մէջ դրած է: Եւ ահա լաւ օրինակ մը կը հանդիսանայ սմա իմ անցելոյն և արդի դրութեան զանազանութիւնքըն: Անխուսափելի է այս օրէնքն,

լաւ ՚ի միտ առ զայն որդեա՛կ: Ես որ մի ոտքս աշխարհի հըրապուրից մէջ կոխած և միւս ոտքըս գերեզմանի անդունդին մէջ գլտորած կատարեալ հաւասարակշռութեամբ մը մի աչօք աշխարհի հեշտութիւնքն և թշուառութիւնքըն լիովին իմն փորձառութեամբ զննած և միւսով գերեզմանէն անդեն գոյ եղած երանութիւնքն դիտած կ'խորհիմ, այդ քննութիւններէս արդիւնք մը գոյացուցած լինելու, և իմ պարտաւորութիւնքս անթերի կերպիւ լրացուցած լինելու համար իբր քեզ օրինաւոր և վերջին գրամագլուխ մը թողելու համար իմ վերջին օրերուս մէջ քեզ յիշատակ կ'թողում այս գիրս:

Որդեակս, աշխարհի մէջ զանձն կառավարելու եւ այլոց հետ ապրելու գիտութիւնը ապաքէն կարող ես փորձով ուսնիլ, սակայն տակաւին այդ անփորձ հասակիդ մէջ մի գուցէ առաջին եւ երկրորդ զոհողութիւնք եւ ունենաս: Հայրական գթասիրտը՝ գացումս է որ զիս կ'մղէ քեզ մի քանի խրատք կարդալ:

Մարդկութիւնը տակաւին իւր խանձարուրին մէջ տակաւին ուսմանց, գիտութեանց եւ արուեստից վրայ լաւ չի տեղեկացած, նոյն ինքն մեր մանուկ հասակին մէջ ապրելու եւ այլոց հետ վարւելու խիստ դիւրին միջոցներն ունէր, առանց գործոյ մարդ լինելու:

Ըստ մէկ մարդավարական եւ շոշոքորթական խօսք բաւ էր բաղդմը դիզելու: Բաւ էր մարդու մը Աստուծոյ հետ լինելու հարստութիւն մը ժողովելու յոյսը ունենալ: Դատաւորք փոխանակ արդարութիւն պաշտպանելու կողմնակալութեամբք անօրէնութիւնք գործելու կ'հարկադրէին:

Չաւակս, արդի քաղաքագիտութիւնն ուսում եւ գիտութիւն եւ հանդերձ սոքօք քրտնաջան աշխատութիւն կ'պահանջէ. գործոյ ձեռնարկի արիւթիւն, գործոյ մէջ յարատեւութիւն եւ արդարութեան անթերի գործադրութիւն:

Չաւակս, ապրած երկրիդ օրինաց եւ սովորութեանց հետ այն-

պէս վարուէ՛, որպէս կ'վարուի
կատարեալ օրէնսգէտ մը իւր օ-
րինագրքին հետ : Աստուծոյդ հետ
պաշտէ կրօնքդ : Ծերերն յարգէ
իբր քո հարազատ հայրը . նորա
աշխարհի փորձութեանց մէջ ան-
կած և թերեւս զերծած ալ են :

Կազմէ մի այնպիսի ընտանիք
որ իւր սահմանին մէջ նսեւս ու-
սած լինի արդի աշխարհին քաղա-
քականութիւնը, եւ ամենէն վերջ
ու ամենաօգտակարն ջանա՛ ունե-
նալ զաւակ մը որ աշխարհին հան-
ճարներու և գործոյ մարդոց պատ-
մութեան մէջ էջ մ'ալ ինքն զը-
րաւած լինի :

Որդեակս, շատ որդեաներ
հայրեր իւրեանց զաւակաց մեծա-

մեծ գրամադլուխներ կ'թողուն
իւրեանց մեռած վայրկենին բայց
ես սոսկ այս գրամադլուխս կը
թողում : Արդարեւ այն անհեղեղ
գումարներէն ալ աւելի արդիւնա-
ւոր է եթէ նորա իմաստին լա-
տեղեկանաս և զայն լիութի գոր-
ծադրելու ջանաս :

Որդեակս ջանա՛ պատուել
յիշատակս յաւէտ :

ՔՈ ՀԱՅՐԴ

* * *

1 Յունվար 1877

ՆԱԶԵԼԻ ԲՆԿԵՐՈՒՀԻՍ

Սիրտս 'ի տրոփ, աչերս 'ի
Ժպիտ ընկալայ քո անկեղծ ըզ
գացմամբ լի անուշաբոյր նամակդ
և վայրիկ մը ինքզինքս երկնային
զբախտի մը շքեղ թագուհին հա-
մարեցի՛ քեզ պէս սրտակից մը
ունենալուս համար :

Հոգեկիցս, գիրդ յուզիչ էր :
եւ հոգիս զգացման ծայրայեղու-
թեամբ վերացաւ դէպ յանհու-
նութեան եթերն • խուզեց խու-

զարկեց այն զօրութիւնը որ դքեզ
յառաջ բերաւ, քո սիրտը ստեղ-
ծեց :

Զիս աղնուասիրտ կոչած էիր
եւ այդ համոզումէդ խրախուս-
եալ զիս անդամ հրաւիրած էիր
նորակազմ՝ Նոյստիւ ընկերութեան :
Յաւիտեան երախտապարտ եմ որ
սիրտս ճանչցած էք եւ սիրով ու
կարի խնդութեամբ կ'ընդունիմ
այդ հրաւերը • ինձ մեծ վառք հա-
մարելով մասնակից ըլլալ այն ա-
ռաքինեաց կարգին որք իրենց ան-
խախտ սկզբունք հաստատած են
աշխարհի եւ երկնքի է՛ն իմաս-
տունին սա պատգամը թէ Սէրեցե՛ +
զ՛նեանս օգնեցե՛ + մե՛նանց :

Աղնիւ Բնկերուհիս, կ'հաւա-

տամ թէ ինձ կը շնորհուի այս
ինդրոյն նկատմամբ լոկ մի առա-
ջարկութիւն ընելու պատիւը :

Ես ինձի համար անձնական
կարծիք մը ունիմ թէ Բնկերու-
թիւններն իբրեւ իւրեանց յարա-
տեւութիւնը պահող տարր մը իւր-
եանց ծոցին մէջ պէտք է կան-
գուն պահեն հրապարակաին թերթ
մը. ասի ինչպէս ըսի անձնական
կարծիք մ'է, սակայն կրնայ քըն-
նադատութեան առարկայ լինել,
'ի նկատի առնելով սա հետեւեալ
կէտն՝ թէ այդ թերթն կրնայ նոյն
իսկ իւր ընտրեալ անդամներու
սրտին մէջ տածել թշուառաց օգ-
նելու առաքինութեան նկատմամբ
սիրոյ գաղափար մը, եւ նաեւ ա-

պաղայ ընտրելիներու նկատմամբ
եւս գնդուիչ գործիք մը եւ դարձ-
եալ Բնկերութեանս կարեւոր ե-
ղած հրատարակութեանց միջոց
մը, եւ ամենաառաւելն Բնկերու-
թեան ալ կրկնակի նիւթական շահ
մը կրնայ հայթայթել. եւ եթէ
կարողանամ նոյն առաջարկիս մէջ
յաջողիլ, ես նոյն ինքն յօժարա-
կամ կ'ընդունիմ զայդ թերթն
խմբագրելու անձնութիւնն այլ
սակայն զՁեր համետութիւնն եւ
ինձ մասնաւոր ընկերակցութեանս
կոչելու պատիւը կ'ունենամ :

Ազնիւ Բնկերուհիս, իբրեւ
կրկին կարեւոր դիտողութիւն մը
կ'ընեմ ձեզ թէ Բնկերութեանս
ընտրելեաց դասը սահմանարակ

մի՛ ընէք. կրնաք առանց ո եւ է
 ապօրինաւորութեան բաց ՚ի իգա-
 կան սեռի անդամուհիներէ արա-
 կան սեռէ ևս անդամներ ընդու-
 նիլ նիւթական շահն բազմապատ-
 կելու համար :

Այս նիւթիս վրայ ձեզ տա-
 կաւին մասնաւոր առաջարկներ ու-
 նիմ՝ սակայն ձեր տեսութեանը
 կը կարօտիմ : Արդ 1877 Յունիլ-
 և ցերեկ ժամ 8 կը խոստանամ
 զձեզ տունս ընդունել :

Մ՛նամ

ԿԱԹՈՊԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻԴ

* * *

1 Յունիար 1877

ԲԱՐԵՆԵԱՄ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒՔ ԻՄ

Ժպտած է հուսկ ուրեմն մեզ
 համար դժխեմ՝ բախտին խոժոռ
 դէմքը . միամեայ փորձառութիւն
 բաւ է արդէն ձեր ժրաջանութեամբ
 դործոյ մարդ լինելու հաւաստիքն
 ձեզ և թէ ամբողջ Ազգին ներ-
 կայացնել :

Ժամանակը իւր անհունու-
 թեան ծոցէն ահա տարի մ'ալ
 դլտորեց իւր անցելոյն շարից մէջ
 և եթէ հետք մը չի թողուց չս-
 տերու համար , դուք զձեզ անմա-

հացուցիք ձեր դորժքով եւ զձեզ նաեւ ուսման, գիտութեան, արհեստից կամ որ նոյն է աշխարհի մարդ կերտեցիք: Դուք այնդիսի վարժարան մը կը խնամէք, որ իւր բարեկարգութեան մասին կըրնամ համարձակիլ թէ միւս ամէն աղգային վարժարանքն կրնայ գերազանցել: Ձեր ընթացքը լակոնական ոճով իմն ներկայացնելու համար դուք Եւրոպական վարժարանաց սովորութեանց ստուերն միայն չէք շոշափած այլ նոյն իսկ նոցա իրական ախարը կը ներկայացընէք. չէ թէ միայն նոցա վիճակին ձեր հմտութեամբն կրնաք նոցա գրքերէն և գրութիւններէն տեղեկանալ, այլ նաև ես լաւ գի-

տեմ թէ զձեզ պարունակող ամբողջութեան մէջէն ունիք մին կամ միւսն՝ որք Եւրոպական ոչ միայն երկրորդական՝ այլ նաև առաջին վարժարանաց լաւ և բարեպաշտօրէն կազմակերպեալ գրութեանց նոյն ինքն ախանատես եղած են:

Ես տեսի վարժարանք ուր յաճախող ուսանողք և ուսանողուհիք, իբր բանտ կը դիմէն անդ. ես իբր հետաքրիբ ուսանող մը և վառվռուն պատանի մը ուզեցի դորա պատճառին տեղեկանալ և իբր Արգոսի աչերով զննելով՝ գրտայ թէ ոչ միայն բանտ մը այլ նոյն իսկ դժոխք մը կը ներկայացընէր՝ թէ՛ ընդհանուր դաստիարակին անհմտութեամբն եւ ան

կիրթ բարուքն, թէ դասատուաց
տգիտութեամբն և թէ զայս կէ-
տերն կուրօրէն չի նշմարող հոգա-
բարձութեան մը շնորհիւ :

Արդ՝ ազնիւ Հա՛րք, թէ մեր
խղճին և թէ աշխարհի քաղաքա-
կրթութեան դէմ գործած կը լի-
նիմք եթէ ձեզ նման անդուլ վաս-
տակօք ծանրաբեռնեալ բարերա-
բաց ՆՈՐ Տարւոյ, ՆՈՐ օրուան
առթիւ մեր անկեղծ սրտէ բղիւ-
եալ խորին երախտագիտութիւնքն
հրապարակաւ ձեզ մատուցանել
զլանամք :

Սակայն իբր ազատ դպրոցի
մը ազատախօս աշակերտն կ'փու-
թամ նաև ձեր ճարտարապետա-
կան այդ շէնքին զոր կ'պատրաս-

տէք, թիւր կողմն ալ ձեզ յայտ-
նել թէ ձեր ճակատին վրայէն
ջնջելու համար առ յապայն ու-
նենալիք արատն և թէ մեր յառաջ-
դիմութեան պէտքէն ստիպեալ :

Նո՛ր տարին իւր նո՛ր գործոց
հետ կը պահանջէ նաեւ նո՛ր դաս-
տիարակ մը . անցեալն իւր հին պաշ-
տօնէին միջոցաւ ինչ չիտթութիւն-
ներ որ ունեցաւ ալ նո՛ր տարին
բաւական է կ'ազդադակէ : Գաս-
տիարակ մը որ զի ճանաչէր այ-
բուբենը, չ'ունի որ և է հմտութիւն
հետեւաբար տղայ մը դաստիա-
րակելու վիճակներն, պայմաններն
ու միջոցներն, այլ ևս այս նո՛ր
տարւոյ և մանաւանդ այս դըպ-
րոցի դաստիարակը չի կրնար լինել

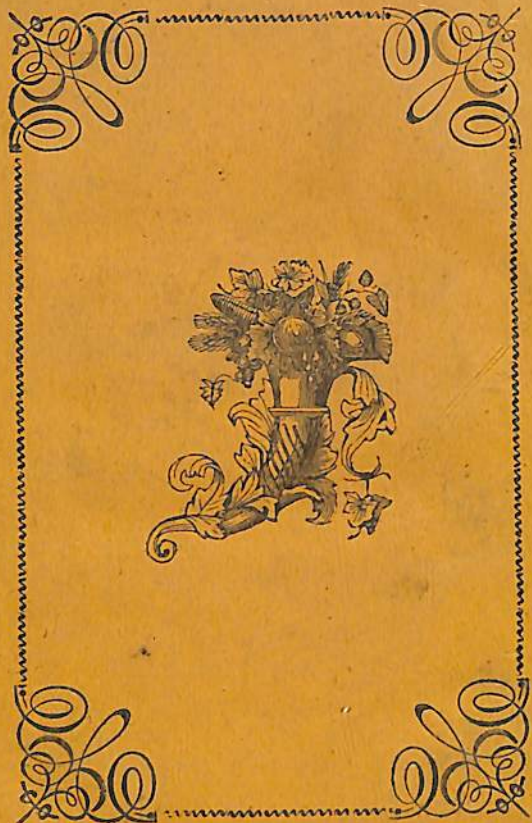
Ես երեսփոխանաբար իմ դասա-
 կիցներուս կ'այտնեմ ձեզ թէ ար-
 դէն ամեն զոհողութիւն յանձն ա-
 ռած եմ սոյն կարեւոր և կենսական
 խնդիրն արդիւնաւորելու համար
 զի եթէ դասատու մը իւր աշա-
 կերտին միտքը կ'ընդմնաւորէ ,
 դաստիարակն ալ առաւել օգտա-
 կարն նորա սիրտը կը զարգացնէ .
 աշխարհ ալ ինձ հետ կը վկայէ սմա,
 այսօր Վ. Է. Է. Ն. չափ բարձր արժա-
 նիք մը շնորհելով Ի-հօ՛ւ, զի ինչպէս
 նա հանձարի մարդ է , առ եւս սըր-
 տի մարդ :

Ի վերջոյ կը պատուեմ զձեզ իբր
 ձեր պաշտօնին վայել յարգանօքն:

Ի դիմաց

ԲԱՐՉՐԱԳՈՅՆ ԿԱՐԳԻ ԱՇԱԿԵՐՏԱՅ
 ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

2013

« Ազգային գրադարան

ԲԶ 921

NL0051407

